

20 мита за пазарите

Том Г. Палмър
Старши научен сътрудник
Институт „Катон“

Презентация, представена на Конференцията за институционалната рамка за свободата в Африка на 26 февруари 2007 г. в Найроби, Кения, на регионалната среща на обществото „Монт Пелерин“¹.

¹ Преводът е с любезното съгласие на автора и е извършен от Игнат Ангелов, стажант в **Институт за пазарна икономика**, студент в СУ „Св. Климент Охридски“.

Когато стане дума за заслугите и ограниченията при решаването на проблемите на социалната координация чрез пазарни механизми, полезно е да изясним някои общи митове. Под митове имам предвид онези твърдения, които просто се прокрадват като очевидно верни, без да има нужда от аргументи и доказателства. Това са нещата, които чувате по радиото, от приятелите, от политиците - те просто са във въздуха. Повтарят се, като че ли са дълбока мъдрост. Опасността е, че поради факта, че са широко разпространени, те не са подложени на критическо проучване. Това възнамерявам да направя тук.

Повечето, разбира се - не всички, такива митове са разпространени от онези, които са враждебно настроени към свободните пазари. Някои са разпространени в доста по-тесни кръгове от хора, които са може би твърде ентузиазирани от идеята за свободните пазари.

Това, което следва, са двадесет такива мита, групирани в 4 категории:

- Етични критики;
- Икономически критики;
- Хибридни етическо-икономически критики; и
- Прекалено ентузиазирани защити

ЕТИЧНИ КРИТИКИ

1. Пазарите са неморални или аморални

Пазарите карат хората да мислят само за изчисляване на предимството, чисто и просто. Няма никакъв морал в пазарната размяна, никаква отговорност към това, което ни прави обособени като хора: нашата способност да мислим не само за това какво е изгодно за нас, но и за това какво е правилно и какво не е наред, какво е морално и какво е неморално.

По-грешно твърдение трудно бихме могли да си представим. За да има размяна, трябва да има уважение към справедливостта. Хората, които разменят се различават от хората, които просто вземат; разменящите показват уважение към правото на собственост на другите хора. Причината, поради която хората разменят е на първо място, че те искат нещо, което другите имат, но са ограничени от морала и закона просто да го вземат. Размяната е промяна от едно разпределение на ресурсите към друго; това означава, че всяка размяна се измерва спрямо основа, такава че, ако не се извършва размяна, страните запазват това, което вече имат. Рамката за размяна изисква здрава основа на правосъдието. Без подобни морални и правни основи, не може да има размяна.

Пазарите, обаче, не се основават просто на зачитането на правосъдието. Те са също така основани и на способността на хората

да вземат под внимание не само собствените си желания, но и желанията на другите, да поставят себе си на мястото на другите. Ресторантьор, който не се интересува какво искат клиентите, няма да бъде в бизнеса дълго. Ако гостите се разболеят от храната, те няма да се върнат. Ако храната не им се хареса, те просто няма да се върнат. Той ще бъде извън бизнеса. Пазарите осигуряват стимули за участниците да поставят себе си в позицията на останалите, да преценят какви са техните желания и да се опитат да видят нещата така, както те ги виждат.

Пазарите са алтернатива на насилието. Пазарите ни правят социални. Пазарите ни напомнят, че другите хора също имат значение.

2. Пазарите насърчават алчността и егоизма

Хората, участващи на пазарите, се опитват просто да намерят най-ниските цени или да реализират най-високите печалби. Като такива, те са мотивирани само от алчността и егоизма, а не от загрижеността за другите.

Пазарите нито насърчават, нито задълбочават егоизма и алчността. Те позволяват на най-алтруистичните, както и на най-егоистичните, да постигнат своите цели по мирен път. Тези, които са посветили живота си да помагат на другите използват пазарите, за да постигнат целите си не по-малко от онези, чиято цел е да увеличат богатството си. Някои от последните дори натрупват богатство с целта да увеличат възможността си да помагат на другите. Джордж Сорос и Бил Гейтс са примери за това; те печелят огромно количество пари, най-малкото отчасти, за да увеличат възможността си да помагат на другите чрез своите обширни дарителски дейности.

Майка Тереза иска да използва своето богатство, за да нахрани, облече и създаде комфорт за най-голям брой хора. Пазарите ѝ дават възможност да намери най-ниските цени за одеяла, храна и лекарства, за да се грижи за онези, които имат нужда от помощта ѝ. Пазарите позволяват създаването на богатство, което може да се използва, за да се помогне на нещастните и да се улеснят дарителите да максимизират възможностите си да помагат на другите.

Често срещана грешка е да се свързват целите на хората с техния „личен интерес“, който от своя страна се бърка с „егоизма“. Намеренията на хората, участващи на пазара, наистина са със собствена цел, но също така показват загриженост и за благосъстоянието на другите - семейството, приятелите, съседите, дори непознати, които никога няма да срещнем. И както е отбелязано по-горе, пазарите помагат да накарат хората да обмислят нуждите на другите, включително на напълно непознатите.

Както често се посочва, най-дълбоката основа на човешкото общество не е любовта, не е дори приятелството. Любовта и приятелството са плод на взаимната изгода посредством сътрудничество, независимо дали в малки или в големи групи. Без такава взаимна изгода, обществото просто ще бъде невъзможно. Без възможността от взаимна изгода, доброто за Том ще е лошо за Джун, и обратно, и те никога не биха могли да бъдат сътрудници, колеги или приятели. Сътрудничеството е значително подоброено чрез пазарите, които позволяват сътрудничество дори сред тези, които не се познават лично, които не споделят една и съща религия или език, които може никога да не се срещнат. Съществуването на потенциалните печалби от търговия и улесняване на търговията чрез добре дефинирани и законово осигурени права на собственост правят възможни благотворителността сред непознати и любовта и приятелството зад граница.

ИКОНОМИЧЕСКИ КРИТИКИ

3. Доверяването на пазарите води до монопол

Без правителствена намеса, уповаването единствено на свободните пазари ще доведе до няколко големи фирми продаващи всичко. Пазарите естествено създават монополи, тъй като пределните производители са притиснати от фирми, които не търсят нищо друго освен собствените си печалби, докато правителствата са мотивирани да търсят обществения интерес и ще действат, за да ограничат монопола.

Правителствата могат - и твърде често го правят – да дават монополни права на привилегировани лица или групи; да забраняват на трети лица да влизат на пазара и да се конкурират за клиентите. Това означава монополът. Монополът може да бъде даден на правителствена агенция от самата себе си (както при монополизиранияте пощенски услуги в много страни) или може да бъде предоставен на привилегирована фирма, семейство или човек.

Насърчава ли свободния пазар монополизацията? Има малко или никакви добри причини да се предполага това, и много причини да се предполага обратното. Свободните пазари почиват на свободата на хората да влязат на пазара, да излязат от него, както и да купуват или да продават на когото си поискат. Ако фирмите на пазарите със свобода на влизането реализират над средната печалба, тази печалба привлича съперници да се конкурират за нея. Част от литературата за икономиката предлага описания на хипотетични ситуации, в които определени пазарни условия биха могли да доведат до устойчиви "ренти," които представляват приходи, надхвърлящи алтернативната цена, дефинирана като това, което ресурсите могат да спечелят ако се използват за друго. Но конкретни примери се намират изключително

трудно, и то различни от сравнително безинтересните случаи като собствеността на уникални ресурси (например, картина на Рембранд). В контраст на това, историята е просто пълна с примери за правителства, предоставящи специални привилегии на своите поддръжници.

Свободата да влязат на пазара и свободно да избират от кого да купуват насърчават интересите на потребителите чрез ерозиране на онези временни схващания, че първите, които предлагат стока или услуга, могат да се забавляват. В контраст на това, предоставянето на власт на правителството да определи кои могат или не могат да предоставят стоки и услуги създава монополи – действителните монополи, наблюдавани в миналото - които са вредни за потребителите и които ограничават продуктивните сили на човечеството, на които почива подобряването на човешкия вид. Ако пазарите водеха рутинно до монополи, ние нямаше да очакваме да видим толкова много хора, молещи правителството да им предостави монополни права за сметка на техните по-малко мощни конкуренти и клиенти. Те биха могли да получат своите монополни права чрез пазара, вместо това.

Винаги си струва да се помни, че правителството се стреми само да наложи монопол; това е класическа определяща характеристика на правителството - че то упражнява монопол чрез упражняването на сила в даден географски район. Защо би трябвало да очакваме такъв монопол да бъде по-благоприятен за конкуренцията от самия пазар, който се дефинира чрез свободата да се конкурираш?

4. Пазарите зависят от перфектната информация, което изисква правителствено регулиране, за да се направи информацията налична

За да бъдат пазарите ефективни, всички участници на пазара трябва да бъдат напълно информирани за цената на техните действия. Ако някои имат повече информация от други, такива дисбаланси ще доведат до неефективни и несправедливи резултати. Правителството трябва да се намеси, за да предостави информация, която липсва на пазарите и за да създаде резултати, които са едновременно ефективни и справедливи.

Информацията, както всяко друго нещо, което искаме, е винаги скъпа, което означава, че ние трябва да дадем нещо, за да получим повече от нея. Информацията сама по себе си е продукт, който се разменя на пазарите; например, ние купуваме книги, които съдържат информация, защото ние ценим информацията в книгата повече от това, което даваме за нея. Пазарите не изискват за тяхното функциониране перфектна информация, повече отколкото демокрациите. Предположението, че информацията е скъпа за участниците на пазара, но бесплатна за политическите участници, е нереалистично в изключително разрушителни мащаби. Нито политиците, нито

избирателите имат перфектна информация. По-важното, политиците и избирателите имат по-малко стимул да придобият правилния обем информация отколкото участниците на пазара, защото те не харчат собствените си пари. Така например, когато харчат пари от държавната хазна, политиците нямат стимул да бъдат внимателни или да придобият информация в такава степен, каквато имат хората, когато харчат собствените си пари.

Един от традиционните аргументи за държавна намеса се базира на информационните дисбаланси между потребителите и доставчиците на специализирани услуги. Лекарите, например, почти винаги знаят повече за медицинските проблеми, отколкото пациентите; ето защо отиваме на лекар, а не се лекуваме сами. Поради това се твърди, че потребителите няма как да знаят кои лекари са по-компетентни, или дали ще получат правилното лечение, или дали плащат прекалено много. Лицензирането от държавата може тогава да бъде предложено като отговор; чрез издаване на лиценз, понякога се казва, че хората са уверени, че лекарят ще бъде квалифициран, компетентен, и изправен. Доказателствата от изследванията на лицензирането, в областта на медицината и за други професии, обаче, показва, точно обратното. Докато пазарите имат склонността да създават различни степени при сертифицирането на специалистите, които да показват знанието им, то държавното лицензиране е силно опростено - или си лицензиран, или не си. Нещо повече, често срещано при лицензираните професии е, че лицензът бива отменен, ако лицензираният професионалист се ангажира с „непрофесионално поведение“, което обикновено се дефинира като включване в реклама! Но рекламата е едно от средствата, което пазарите са създали за предоставяне на информация - относно наличността на продуктите и услугите, относителните качества, както и относно цените. Лицензирането не е решение за случаите на информационна асиметрия; то е причината.

5. Пазарите работят само, когато безкраен брой хора с перфектна информация търгуват необособени блага

Едното от изискванията на пазарната ефективност, при която производството е максимизирано и печалбите са минимизирани, е никой да не определя цената, това означава, че нито един купувач или продавач, чрез влизане или излизане от пазара, не влияе на цената. В един свършено-конкурентен пазар, нито един индивидуален купувач или продавач не може да има някакво влияние върху цените. Продуктите са хомогенни и информацията за тях и цените е безплатна. Но реалните пазари не са свършено-конкурентни, поради което се изисква правителството да се намеси и поправи нещата.

Абстрактните модели за икономическо взаимодействие могат да бъдат полезни, но когато нормативно зададени термини като „свършен“ се

добавят към теоретичните абстракции, може да възникнат доста вреди. Ако някое състояние на пазара се определи като „съвършена“ конкуренция, тогава всичко друго е „несъвършено“ и трябва да се подобри, вероятно от някоя агенция извън пазара. В действителност, „съвършената“ конкуренция е просто психологически модел, от който можем да извлечем някои интересни факти. Например ролята на печалбите за насочване и разпределение на ресурсите (когато те са по-високи от средните, конкурентите ще пренасочат ресурсите, за да увеличат предлагането, подбият цените и намалят печалбите) и ролята на несигурността при определянето на търсенето на държането на пари в брой (ако информацията беше безплатна, всички биха инвестирали всичките си пари и биха уредили те да бъдат осребрени точно в момента, когато е необходимо да се направят инвестиции, от което можем да заключим, че наличието на пари в брой е следствие от липсата на информация). „Съвършената“ конкуренция не е наричник за това как да се подобрят пазарите; тя е лошо избран термин за психологически модел на пазарните процеси, който се различава от условията на конкуренция в реалния свят.

Научният метод на избор между опции за стопанската политика изисква да бъдат направени избори измежду действително наличните опции. И политическият, и пазарният избор са „несъвършени“ по всички критерии посочени по-горе, така че изборът трябва да се извършва въз основа на сравняване на реални - а не „съвършени“ - пазарни и политически процеси.

Реалните пазари предоставят изобилие от начини за предоставяне на информация и изграждането на взаимно изгодно сътрудничество между участниците на пазара. Рекламата, кредитните бюра, репутацията, стоковите и фондовите борси, и много други институции възникват в рамките на пазарите, за да служат на целта за улесняване на взаимно-изгодното сътрудничество. Вместо да изхвърляме пазарите, тъй като те не са съвършени, ние би трябвало да търсим повече начини за използването им за подобряване на несъвършеното състояние на човешкото благополучие.

В крайна сметка, конкуренцията бива разбрана по-добре, не като състояние на пазара, а като процес на съперническо поведение. Когато предприемачите могат да влизат на пазара и потребителите могат да избират измежду производителите, съперничеството между последните за клиенти води до поведение, което е благоприятно за клиентите.

6. Пазарът не може да произвежда обществени (колективни) блага

Ако аз ям ябълка, вие не можете; консумацията на ябълка е чисто конкурентна. Ако излъчвам филм и не искам други хора да го гледат, трябва да издигна стени, за да държа настрана онези, които не плащат. Някои стоки, за които потреблението е неконкурентно и изключването струва скъпо, не могат да се произвеждат на пазарите, тъй като всеки

има стимул да изчака другия да ги произведе. Същото важи и за вас. Публичността на такива стоки изисква държавно снабдяване като единствено средство за производството им. Такива стоки са не само отбраната и осигуряването на съдебна система, но също образование, транспорт, здравеопазване и много други. Никога не може да се разчита на пазарите да осигурят такива стоки, защото тези, които не плащат ще злоупотребят с тези, които плащат, и тъй като никой няма да иска да плаща, никой няма да го прави. Ето защо, само правителството може да произвежда такива стоки.

Оправданието на държавата за публичните блага е един от най-често срещаните неправилно прилагани икономически аргументи. Дали благата са конкурентни относно потреблението или не, често не е присъща характеристика на благото, а е характеристика на размера на консумиращата група: един плувен басейн може да не е конкурентен за двама човека, но да бъде доста конкурентен за двеста. И разходите за изключване са приложими за всички стоки, публични или частни: ако аз искам да ви изключа от яденето на моите ябълки, може и трябва да предприема някои действия, за да ги защита, като например изграждане на ограда. Много стоки, които не са конкурентни в потреблението, като например професионалният футболен мач (ако го наблюдавате, това не означава, че аз не мога да го наблюдавам) са произведени само защото предприемачите инвестират в средства за изключване на онези, които не плащат.

Освен, че не е присъща характеристика на стоките, набедената колективност на много стоки е характеристика на политическото решение да се направят стоките налични на неизключваща, дори, неценова база. Ако държавата предлага магистрала (която се използва безплатно), трудно е да се види как частна организация би могла да предложи също такава магистрала, тоест транспорт с нулева цена, който може да се конкурира. Забележете, че всъщност безплатната магистрала не е наистина безплатна, тъй като се финансира от данъци (което има особено жестока форма на изключване от удоволствие, известно като затвор) и също така, че липсата на ценообразуване е основната причина за тенденцията към неефективно ползване като „задръствания“, които отразяват невъзможността на който и да е механизъм да разпредели оскъдните ресурси (пространство в трафика) за най-скъпо цененото им приложение. И наистина, тенденцията навсякъде по света е към таксуване на пътищата, което сериозно подрива аргументът на публичните блага за държавно осигуряване на пътища.

Много блага, които според слуховете е невъзможно да се предложат от пазарите, са били или са осигурени чрез пазарни механизми: от фаровете до образованието и транспорта, което предполага, че общото

заклеймяване за предполагаема колективност на определени стоки/услуги е неоправдано, или най-малкото преувеличено.

Първоначално аргументът, че определени стоки могат да се предоставят само от държавата, е, че има „външни ефекти“ (externalities), които не се осигуряват чрез пазарни механизми. Така, широко разпространеното образование създава публични ползи отвъд ползите за определените индивиди, които се образуват, което привидно оправдава държавното осигуряване на образованието и финансирането посредством данъчни приходи. Но въпреки ползите за другите, които могат да бъдат големи и малки, ползите за отделния човек са толкова големи, че той влага достатъчно инвестиции в образованието. Публичните ползи не винаги пораждаат отстъпничество от „свободните ездачи“. Всъщност, както богатството на изследването демонстрира днес, когато държавата монополизира образованието, тя често не успява да го предложи на най-бедните от бедните, които въпреки всичко разбират ползите от образование за тях и инвестират солидна част от своите оскъдни доходи, за да образуват децата си. Каквито и външни ползи да бъдат създадени от образованието на децата им, те продължават да плащат пари за него.

В крайна сметка, не трябва да се забравя, че почти всеки аргумент в защита на невъзможността за ефективно производство на обществени блага чрез пазара, се прилага най-малкото еднакво силно - а в много случаи много по-силно - спрямо вероятността, че държавата ще произведе обществени блага. Наличието и функционирането на справедлива и правова държава само по себе си е обществено благо, което означава, че потреблението на ползите от него не е конкурентно (най-малкото сред населението) и би било скъпо да се изключат онези, които не допринасят за поддръжката му (като информираните избиратели), от удоволствията на неговите предимства. Стимулите за политиците и избирателите да създадат просто и ефективно правителство не са много внушителни, със сигурност, когато бъдат поставени непосредствено до стимулите, които предприемачите и потребителите имат, за да осигурят обществени блага чрез сътрудничество на пазара. Това не означава, че държавата не трябва да има никаква роля в производството на обществени блага, но трябва да направи гражданите по-малко склонни да прехвърлят към държавата допълнителни отговорности за предоставяне на стоки и услуги. В действителност, колкото повече отговорности са дадени на държавата, толкова по-малко вероятно е тя да бъде в състояние да произведе тези обществени блага, като например защитата на правата на гражданите си от агресия, от които могат да се извлекат специални предимства.

7. Пазарите не работят (или са неефективни), когато има негативни или позитивни външни ефекти (т.нар. „externalities“)

Пазарите работят само, когато всички ефекти от действията се понасят от тези, които са направили решенията. Ако хората получават ползи, без да допринасят за тяхното производство, пазарите няма да успеят да

произведат правилното количество. Също така, ако хората получават „негативни ползи,” тоест, ако те са увредени и тези разходи не се вземат под внимание при решението за производство на блага, пазарите ще облагодетелстват едни за сметка на други, тъй като ползите от действието отиват към един набор от групи, а разходите се поемат от друг.

Съществуването на външни ефекти не е аргумент за държавата да поема някои дейности или да дебалансира частния избор. Модерните дрехи и красивите младоженци създават много позитивни външни ефекти, тъй като хората уважават онези, които са добре облечени, но това не е причина да се възложи изборът за производство на дрехи на държавата. Градинарството, архитектурата, и много други действия създават позитивни външни ефекти за другите, но хората продължават да се грижат за добрия вид на градините и сградите по същия начин. Във всички тези случаи, ползите само за производителите са достатъчни, за да ги накарат да произвеждат блага. В други случаи, като при предлагането на телевизионни и радио предавания, публичното благо е завързано към осигуряването на други блага, като например реклами за фирми; разнообразието от механизми за създаване на публични блага е толкова голямо, колкото и изобретателността на предприемачите, които ги създават.

Наличието на негативни външни ефекти, обаче, е основната причина да се поставя под въпрос ефикасността или справедливостта на пазарните механизми. Замърсяването е най-често срещаният пример. Ако производител може да създаде печеливш продукт, защото прехвърля разходите за производство на другите, които не са дали съгласието си да бъдат част от производствения процес, например, чрез изхвърлянето на огромни количества дим във въздуха или химикали в някоя река, той вероятно ще направи така. Онези, които дишат замърсения въздух или пият от отровната вода, ще понесат цената за производството на продукта, докато производителят ще се облагодетелства от ползите от продажбата му. Проблемът в такива случаи, обаче, не е в провалът на пазарите, а в липсата им. Пазарите почиват на правото на собственост и не могат да функционират, когато то е неопределено или е злоупотребено с него. Случаите на замърсяване са случаи, не на пазарен провал, а на правителствен провал да се дефинират и защитят правата на собственост на другите, като тези, които дишат замърсения въздух или пият отровната вода. Когато хората по посока на вятъра или надолу по течението на реката имат право да защитават своите права, те могат да ги отстояват и да спрат замърсителите. Производителят може да инсталира на свои разноски, оборудване и технологии за елиминиране на замърсяването (или намаляването му до търпими и безвредни нива), или да предложи да плати на хората по посока на вятъра или надолу по течението на реката за правото да използва техните ресурси (може би предлагайки им по-добро място за живот), или може да спре да произвежда продукта, защото той вреди на правата на

другите, които няма да приемат неговите предложения, показвайки, че общите разходи превишават ползите. Правата на собственост са тези, които правят възможни такива калкулации и които карат хората да вземат предвид ефектите от техните действия върху другите. А пазарите, а именно възможността да участваш в свободна размяна на права, са тези, които позволяват на всички различни групи да изчислят разходите за действията.

Негативните външни ефекти като въздушното и водно замърсяване не са знак за пазарен провал, а за правителствен провал да се дефинират и защитят правата на собственост, на които почиват пазарите.

8. Колкото по-сложен е даден обществен ред, толкова по-малко може да се уповава на пазарите и повече се нуждае от правителствени насоки.

Уповаването на пазарите работи добре, когато обществото е било по-просто, но с бързия растеж на икономическите и социални връзки, е необходимо правителството да направлява и координира действията на толкова много хора.

Обратното е по-вярно. Прост социален ред, като например група ловци, може ефективно да се координира от лидер с власт да постигне послушание. Но колкото обществените отношения стават все по-сложни, уповаването на доброволния пазарен обмен става повече - а не по-малко важно. Сложен обществен ред изисква координация на повече информация отколкото един ум или група от умове може да управлява. Пазарите са създали механизми за прехвърляне на информация на относително ниска цена; цените капсулират информация за предлагането и търсенето под формата на единици, които са сравними сред различни стоки и услуги по начини, по които докладите на правителствените бюрокрации не могат. Освен това, цените позволяват на хората да извлекат предимства от знанието на някои непознат, който се намира на хиляди мили разстояние, с когото те никога не са имали някакъв вид връзка. Колкото по-сложна е една икономика или едно общество, толкова по-важно е уповаването на пазарните механизми.

9. Пазарите не работят в развиващите се страни.

Пазарите работят добре в страни с добре развита инфраструктурна и правна система, но в тяхно отсъствие развиващите се страни просто не могат да си позволят прибегване към пазарите. В такива случаи е нужна държавна насока, най-малкото докато се постигне високоразвита инфраструктурна и правна система, която би осигурила пространство за действие на пазарите.

Като цяло, развитието на инфраструктурата е характерна черта на богатството, натрупано чрез пазарите, а не условие за съществуването им. Провалът на правната система пък е причина, поради която пазарите са недостатъчно развити, но този провал е и основание за реформа на правната система. Единственият начин да постигнеш богатството на

развитите страни е да създадеш правни и институционални основи за пазарите, така че предприемачите, потребителите, инвеститорите и работниците могат да си сътрудничат за създаване на богатство.

Всички богати понастоящем страни са били някога бедни. Това, което се нуждае от обяснение не е бедността, която е естествено състояние на човека, а богатството. Богатството трябва да бъде създадено и най-добрият начин да бъдем сигурни, че това ще се случи е да се създадат стимули за хората. Нито една, по-добра от свободния пазар, система, базирана на добре определени и правно осигурени права на собственост и правни институции, улесняващи размяната, не е била открита; система за създаване на стимули за натрупване на богатство. Има една единствена пътека за изход от бедността и това е пътеката за създаване на богатство посредством свободния пазар.

Терминът „развиващи се страни“ е често неправилно прилаган, що се отнася до страни, чиито правителства са пренебрегнали пазарите за сметка на централното планиране, държавната собственост, меркантилизма, протекционизма и специалните привилегии. Такива страни въобще не са развиващи се. Страните, които се развиват, независимо дали са започнали от относително заможна или относително бедна позиция, са онези, които са създали правни институции за собственост и сделка, освободили са пазарите и са ограничили властта, бюджета и възможностите на държавата.

10. Пазарите водят до катастрофални икономически цикли като Голямата депресия.

Уповаването на пазарните сили води до цикли на „ръст и спад“ и тъй като инвеститорите надценяват прекалено ситуацията, се достига до огромен ръст на инвестициите, който е неизбежно последван от съкращаване на производството, безработица и влошаване на икономическото състояние.

Икономическите цикли на „ръст и спад“ са понякога обяснявани с уповане на пазарите. Доказателството, обаче, е че създаването на свръхпродукция не е характеристика на пазарите; когато повече стоки и услуги биват създадени, цените се настройват и резултатът е изобилие, не „спад“. Когато тази или онази индустрия се разпростре извън възможностите на пазара да поддържа доходоносност, започва процес на самокорекция и сигналите за печалба водят до разпределение на ресурсите в други полета на дейност. Няма причина, присъща на пазарите, за прилагане на такава корекция за всички индустрии; наистина това е противоречиво само по себе си (защото ако инвестиция е отнета от всички и пренасочена към всички, тогава не е била отнета от всички в началото).

Въпреки всичко, удължени периоди на обща безработица са възможни, когато правителствата изкривяват ценовите системи чрез глупави манипулации на паричната система. Това е политическа грешка, която често е комбинирана със субсидии за индустриите, които би трябвало да

се съкращават, и контрол на заплатите и цените, което пречи на пазара да се нагоди и по този начин се удължава безработицата. Такъв беше случаят с Голямата депресия, която продължи от 1929 г. до края на Втората световна война. Икономисти (като нобелиста Милтън Фридман) показаха, че причините за Голямата депресия е огромно и внезапно съкращаване на паричното предлагане от Федералния резерв, което е преследвало чисто политически цели. След това Съкращаването е задълбочено от увеличаването на протекционизма, което удължило агонията по целия свят, и удължено значително от програми като Законът за националното възстановяване, програми за запазване на фермерските цени високи (чрез унищожаване на огромни количества селскостопанска продукция и ограничаване на предлагането) и други такива програми, чиято главна цел е да възпрепятстват пазарните сили от корекция на катастрофалните ефекти от грешките на правителството. По-скорошни крахове, като азиатската финансова криза от 1997 г., са причинени от парични и разменнокурсви политики, които са изкривили сигналите към инвеститорите. Пазарните сили са поправили политическите провали на правителствата, но процесът не е протекъл без трудности; причината за трудностите не е била медикамента, излекувал заболяването, а лошата парична и разменнокурсва политика на правителството, която е първопричината.

С въвеждането на по-предпазливи парични политики от правителствените парични власти, такива цикли са изчезнали. Като отчетем и по-значителното уповане на процесите на пазарно нагаждане, резултатът е намаляване на честотата и суровостта на икономическите цикли, както и дългосрочно подобряване в онези страни, следващи политики на свобода за търговия, ограничаване на бюджета и правилата на закона.

11. Прекаленото доверие на пазарите е равносилно по наивност на прекаленото доверие на социализма: най-доброто решение е смесена икономика.

Повечето хора разбират, че не е мъдро да поставиш всичките си яйца в една кошница. Предпазливите инвеститори диверсифицират своето портфолио и е също толкова разумно да има и диверсифицирано „портфолио от политики“, което означава смес от социализъм и пазарна икономика.

Предпазливите инвеститори, които нямат вътрешна информация наистина диверсифицират своето портфолио с цел намаляване на риска. Ако една акция падне, друга може да се покачи, изравнявайки по този начин загубата с печалбата. В дългосрочен план, добре диверсифицирано портфолио ще расте. Но политиките не са такива. Диверсифицирането не носи кой знае какви резултати, когато знаем за двете фирми, в които инвестираме, че едната е печеливша, а другата – не; причината за диверсификация е, че човек не знае кои фирми е вероятно да са печеливши и кои – не.

Проучвания на база на икономически данни в продължение на десетилетия, публикувани от института „Фрейзър“ в Канада и световна мрежа от изследователски институти показват убедително, че уповаването в по-голяма степен на пазарните сили води до по-висок доход на глава от населението, по-бърз икономически растеж, по-ниска безработица, по-висока продължителност на живота, по-малка детска смъртност, намаляващ детски труд, по-широк достъп до чиста вода, здравни грижи и други удобства на днешния живот, включително по-чиста природа и подобро управление, например по-ниски нива на корупция и по-демократическа отговорност. Свободните пазари създават добри резултати.

Още повече, няма добре балансирана среда. Правителствените намеси в пазара обикновено водят до изкривявания и дори кризи, които след това са използвани като извинения за още повече интервенция. Например, „портфолио от политики“, което включва непредпазлива парична политика, увеличаваща паричното предлагане по-бързо, отколкото расте икономиката, ще доведе до растящи цени. Историята не малко пъти е показала, че политиците имат склонност да отговарят, не като обвинят своите непредпазливи политики, а обвинявайки „прегряващата икономика“ или „непатриотичните спекулатори“ и налагайки контрол върху цените. Когато не е разрешено цените да бъдат коригирани чрез търсенето и предлагането, резултатът е недостиг на стоки и услуги, тъй като повече хора търсят ограничено количество блага на цена, по-ниска от пазарната, отколкото производителите искат да предлагат на тази цена. В допълнение, липсата на свободни пазари води хората до черни пазари, подкупи под масата на високопоставени служители и други неспазвания на правилата на закона. Резултатната смес от недостиг и корупция води още по-значителни тенденции към авторитарно отстояване на властта. Ефектът от създаването на „портфолио от политики“, което включва такива доказани лоши политики е подкопаване на икономиката, създаване на корупция, дори подриване на конституционната демокрация.

ХИБРИДНИ ЕТИЧЕСКО-ИКОНОМИЧЕСКИ КРИТИКИ

12. Пазарите водят до повече неравенство от непазарните процеси.

По дефиниция, пазарите възнаграждават способността да задоволяваш потребителските желания и тъй като способностите са различни, така и доходите са различни. Освен това, по дефиниция, социализмът е състояние на равенство, така че всяка стъпка към социализма е стъпка към равенството.

Ако искаме да разберем връзката между политиките и резултатите, би трябвало да не се забравя, че собствеността е правно понятие; богатството е икономическо понятие. Двете често се бъркат, а би трябвало да се приемат като различни. Пазарните процеси често преразпределят богатството по масивна скала. Обратното,

нежелателното преразпределение на собствеността (когато е отнета от отделните граждани; познато като „кражба“) е забранено от правилата, които ръководят свободните пазари, които гласят, че собствеността е добре дефинирана и правно сигурна. Пазарите могат да преразпределят богатство, дори когато собствеността остава в същите ръце. Всеки път, когато цената на актив (за който притежателят има право на собственост) се промени, богатството на притежателя на актива също се променя. Актив, струващ 600 евро вчера, днес може да струва едва 400. Това е преразпределение на 200 евро богатство чрез пазара, въпреки че няма преразпределение на собствеността. Така пазарите постоянно преразпределят богатство и по време на процеса дават на притежателите на активи стимули да максимизират тяхната цена или да прехвърлят активите си на тези, които ги искат. Това постоянно преразпределение, базирано на стимули да се максимизира общата цена, олицетворява трансфери на богатство по начин, немислим за повечето политици. Обратното, докато пазарните процеси преразпределят богатство, политическите процеси преразпределят собственост, взимайки я от някои и давайки я на други; по време на процеса, правейки собствеността по-малко сигурна, подобно преразпределение прави собствеността в общия случай по-малко ценна, а именно, разбива богатството. Колкото по-непредвидимо е преразпределението, толкова по-голяма е загубата на богатството, предизвикана от заплахата за преразпределение на собствеността.

Равенството е характеристика, която може да бъде разпозната измежду редица различни измерения, но не всички. Например, хората могат да бъдат равни пред закона, но ако това е вярно, е малко вероятно те да имат точно еднакво влияние върху политиците. Аналогично, равни права за предлагане на стоки и услуги на свободните пазари може да не доведат точно до еднакви доходи, тъй като някои може да работят по-здрави или по-дълго време (защото предпочитат доходите пред мързелуването) от други, или да имат специални умения, за които ще им се заплаща повече. От друга страна, опитът да постигнеш принудително равенство във влиянието или равенство в доходите ще означава, че някои упражняват повече власт или политическа сила от други, а именно, властта необходима да донесе такива резултати. С цел да донесат определена палитра от резултати, някои хора или групи трябва да имат поглед „Божието око“ за резултатите необходими за преразпределението, да виждат липса тук и излишък там и затова да вземат от тук и да преместят там. Тъй като властта да се създадат равни резултати е концентрирана в ръцете на онези свързани с тях, както беше случаят в официално егалитариянския Съветски съюз, онези с нееднаква политическа и правна власт се изкушиха да я използват за да придобият неравни доходи или достъп до ресурси. И логиката, и опита показват, че съзнателните опити да се придобият равни или „честни“ доходи, или някакви други резултати различни от тези, които спонтанния ред на пазарите генерира, са обикновено себепогубващи, по простата причина, че онези, които имат властта да преразпределят собствеността

я използват, за да облагодетелстват самите себе си, като по този начин преобразуват неравенството на политическа власт в други видове неравенства, отнасящи се до почести, богатства или нещо друго. Такъв е бил опитът на официално комунистическите страни и такъв е пътят, поет понастоящем от други страни, като Венецуела, в която цялата власт е съсредоточена в ръцете на един човек, Уго Чавес, който изисква такова неравенство на властта, привидно за да създаде равенство в богатството сред гражданите.

Според информацията, налична в Световния доклад за икономическа свобода за 2006 г., уповаването на свободните пазари е слабо свързано с неравенството в доходите (от най-малко свободните до най-свободните икономики по света, разделени на четири групи, процентът доходи, получавани от най-бедните десет процента варира от средно 2,2% до средно 2,5%), но има много силна корелация между него и нивата на доходи на най-бедните десет процента (от най-малко свободните до най-свободните икономики по света, разделени на четвъртини, средните нива на доходите получавани от най-бедните десет процента са 826, 1186, 2322, 6519 долара). По-голямо уповаване на пазарите изглежда има малко влияние върху разпределението на доходите, но значително увеличава доходите на бедните и е вероятно много от тях да приемат това за добре.

13. Пазарите не отговарят на човешки нужди като здраве, подслон, образование и храна.

Благата трябва да бъдат доставяни на принцип, подходящ на тяхната природа. Пазарите доставят блага според възможността за плащане, но здравето, подслона, образованието, прехраната и други основни човешки нужди, именно защото са нужди, трябва да се доставят според нуждите, а не според възможността за плащане.

Ако пазарите вършат по-добра работа за човешките нужди от други механизми, а именно, ако повече хора имат по-висок стандарт на живот при свободните пазари, отколкото при социализма, изглежда, че механизмът за разпределение на пазарите също върши по-добра работа спрямо критерия „нужди“. Както беше споменато по-горе, доходите на най-бедните нарастват бързо с увеличаването на степента на икономическа свобода, което означава, че бедните имат повече ресурси, с които да посрещнат нуждите си. (Естествено, не всички нужди са пряко свързани с доходите; истинското приятелство и любовта определено не са. Няма причина да мислим, че нуждите са поравно разпределени по принудителни механизми, или дори, че могат да бъдат разпределени от такива механизми.)

Още повече, докато твърденията за „нуждата“ са доста празни, каквито са и твърденията за „възможността“, желанието за плащане е по-лесно измеримо. Когато хората наддават със собствените си пари за стоки и услуги, те ни казват колко ценят тези стоки и услуги, съотнесени към други стоки и услуги. Храната, определено по-основна нужда от

образованието и здравните грижи, се осигурява доста ефективно посредством пазарите. Всъщност, в онези страни, където частната собственост беше премахната и пазарното разпределение заменено с държавно, резултатите бяха глад и дори канибализъм. Пазарите срещат човешките нужди за повечето блага, включително онези отговарящи на основни човешки нужди, по-добре от другите механизми.

Задоволяването на нуждите изисква използването на оскъдни ресурси, което означава, че трябва да се направи избор относно разпределението им. Където не е позволено на пазарите да оперират, се използват други системи и критерии за рационализиране на оскъдните ресурси, като например бюрократично разпределение, политическо управление, членство в управляваща партия, връзки с президента или главните държатели на властта, или подкупи и други форми на корупция. Едва ли може да се каже, че такива критерии са по-добри от онези, използвани от пазарите, нито може да се каже че създават повече равенство; опитът сочи точно обратното.

14. Пазарите почиват на принципа, че оцеляват само най-силните.

Точно както закона на джунглата, законът на пазарите означава оцеляване на най-силните. Онези, които не могат да се ориентират в пазарните стандарти, изпадат и биват стъпкани.

Призивите към еволюционни принципи като „естествения подбор“ в проучването на живите системи и в изследването на човешкото социално взаимодействие, водят до объркване, освен ако те не определят какво е това във всеки случай, което оцелява. В случая с биологията, това е отделното животно и неговата способност да се възпроизвежда. Заек, който бива изяден от котка, защото е прекалено слаб да избяга, няма да има потомство. Най-бързите зайци ще са тези, които ще се възпроизведат. Когато стане дума за социалната еволюция, обаче, въпросът за оцеляването е доста различен; не става въпрос за отделното човешко същество, а за формата на обществено взаимодействие като обичай, институция или фирма, която е избрана в еволюционната борба. Когато бизнес-фирма излезе от бизнеса, тя „умира“, това е все едно да кажем, че определена форма на социален съюз „умира“, но това не означава, че хората създали фирмата - инвеститори, собственици, мениджъри, работници, и т.н. – умират също. По-малко ефективна форма на съюз бива заменена от по-ефективна. Пазарната конкуренция е значително различна от конкуренцията в джунглата. В джунглата животните се конкурират помежду си за ядене, или да се изместят един на друг. На пазара, предприемачите и фирмите се конкурират помежду си за правото да си сътрудничат с потребителите и с други предприемачи и фирми. Пазарната конкуренция не е състезание за възможността да живееш, то е състезание за възможността да си сътрудничиш.

15. Пазарите унищожават културата и изкуството.

Изкуството и културата са отговор на по-висшите елементи на човешката душа и като такива не могат да бъдат купувани и продавани, подобно на домати или копчета за ризи. Да оставиш изкуството на пазара е като да оставиш религията на пазара, предателство на присъщата възвишеност на изкуството, както и на религията. Освен това, докато изкуството и културата са отворени все повече и повече към конкуренция на международните пазари, резултатът е тяхната деградация, тъй като традиционните форми са изоставени в преследването на всемогъщия долар или евро.

По-голямата част от изкуството е била и е създавана за пазара. Наистина, историята на изкуството е история на иновацията посредством пазара в отговор на новите технологии, новите философии, новите вкусове, новите форми на вдъхновеност. Изкуството, културата и пазарът са свързани интимно в продължение на векове. Музикантите искат пари от хората, посещаващи техните концерти, точно както зеленчуковите продавачи искат пари за домати или както шивачите искат за смяна на копчета на костюм. Въсъщност, създаването на по-широки пазари за музика, филми и други форми на изкуство, чрез въвеждането на записите, касетите, CD-тата, DVD-тата, а сега и iTunes и mp3 файловете, позволява повече и повече хора да могат да се доберат до повече и повече изкуство, позволява на артистите да създават по-артистични творби, по-тесни форми на изкуство, както и да получават повече доходи. Не е изненада, че повечето от изкуството, създадено през определена година, няма да издържи теста на времето; създава се погрешна представа за тези, които определят съвременното изкуство като „боклук“, в сравнение с великите творби от миналото; това, което сравняват са най-добрите творби от миналите стотици години със сегашното масово производство от отминалата година. А включени ли са онези творби от миналото, които не са издържали теста на времето си, не са запомнени. Ако бяха включени, сравнението щеше да е доста по-различно. Това, което е в основата на оцеляването на най-доброто и точно конкурентния процес на пазарите за изкуство.

Сравняването на цялата гама от съвременното изкуство с най-доброто от най-доброто от минали векове не е единствената грешка, която хората допускат, правейки оценка на пазарите за изкуство. Друга грешка, забележима за наблюдателите от богатите общества, които посещават бедни общества е свързването на бедността на бедните с тяхната култура. Когато заможни посетители виждат хората в бедните, но развиващи се икономически, страни да използват клетъчните си телефони и да отворят лаптопите си, те се оплакват, че тяхното посещение не е толкова „автентично“, колкото миналия път. Когато хората стават по-богати посредством пазарни взаимодействия, което е възможно благодарение на увеличаването на либерализацията и глобализацията, например въвеждането на клетъчните телефони, антиглобалистите от богатите страни се оплакват, че културата на бедните е „ограбена“. Но защо да приравняваме културата с

бедността? Японците са станали от бедни богати и би било доста трудно да се спори, че те са по-малко японци в резултат на това. Всъщност, тяхното забогатяване е направило възможно разпространението на японската култура по света. В Индия, успоредно с повишаването на доходите, модната индустрия се връща към традиционни форми на облекло, като сари например. Малката Исландия е успяла да поддържа висока литературна култура и свой собствен театър и кино индустрия, защото доходите на глава от населението са доста високи, което позволява да се отдаде богатството на развитието на културата.

В крайна сметка, въпреки че религиозните вярвания не са за продан, свободните общества оставят религията на същите принципи – равни права и свобода на избор – като онези в основата на свободния пазар. Църквите, джамиите, синагогите и храмовете се борят един с друг за последователи и за подкрепа. Не е изненадващо, че онези европейски страни, които са осигурили официална държавна подкрепа на църквите имат по-ниско ниво на църковно влияние, докато страни без държавна подкрепа за религията имат по-високо църковно участие. Причината не е толкова трудна за разбиране: църквите, които трябва да се конкурират за членство и подкрепа трябва да предложат услуги – свещени, духовни, общинни – за членовете, и това по-дълбоко внимание към нуждите на членовете създава повече религиозност и съпричастност. Това е и причината държавната църква в Швеция да поиска да бъде раздържавена през 2000 г.; като част от държавната бюрокрация, църквата губеше връзка със своите членове, настоящи или потенциални, и в резултат на това, умираше.

Няма никакво противоречие между пазара и изкуството и културата. Пазарната размяна не е като културното преживяване или обогатяването от изкуството, но е полезно средство за развитието и на двете.

16. Пазарите са от полза само на богатите и талантливите.

Богатите стават по-богати, а бедните – по-бедни. Ако искаш да направиш много пари, трябва да започнеш с много. В състезанието на пазара за печалби, онези които стартират с една глава напред, достигат финала първи.

Пазарните процеси не са състезания, които имат победители и загубили. Когато две страни се съгласят да разменят, те го правят защото и за двете има ползи, не защото се надяват те да спечелят, а другият да загуби. Обратно на състезанието, при размяната, ако едната страна победи, не означава, че другата ще загуби. И двете страни печелят. Целта е не да биеш другия, а да спечелиш чрез изборна размяна; за да накараш другия човек да размени, трябва да му предложиш някаква полза.

Да бъдеш роден богат наистина може да е добре, нещо което гражданите на богатите държави вероятно не оценят толкова, колкото онези, които искат да емигрират от бедните в богатите страни; последните обикновено разбират предимството да живееш в богато общество по-добре от онези, които са родени в такива общества. Но в

рамките на свободния пазар, със свобода за влизане и равни права за всички купувачи и продавачи, онези които са били добри в посрещането на пазарното търсене вчера, може да не са същите утре. Социолозите боравят с термина „циркуляция на елити“, който характеризира свободните общества; за разлика от статичните елити, които почиват на военна власт, племенни или семейни връзки, елитите на свободните общества – включващи артистичните елити, културните елити, научните и икономическите елити – са отворени към нови членове и рядко прехвърлят членство на децата на членовете, много от които преминават от високите класи към средните класи.

Богатите общества са пълни с успели хора, които са изоставили страни, където пазарите са сурово ограничени, чрез протекционизъм, меркантилистски монополи и контрол, където възможностите за напредък на пазара са ограничени. Те са напуснали тези общества, имайки малко или нищо и са намерили успеха в по-отворените и пазарно-ориентирани общества, като САЩ, Обединеното кралство, Канада. Каква е била разликата между обществата, които са напуснали и онези, към които са се присъединили?: свободата да се конкурираш на пазара. Колко жалко за бедните страни, че меркантилизмът и ограниченията в техните родни страни са ги изгонили навън и сега те не могат да стоят вкъщи и да обогатяват съседите и приятелите, използвайки предприемаческите си инициативи.

Обикновено, в страни с по-свободни пазари, най-големите ползи се извличат, не като се задоволяват желанията на богатите, а на по-скромните класи. От Форд до Сони, най-големите компании, които генерират най-големи печалби, са онези, които се придържат, не към желанията на най-богатите, а на средните и ниските класи.

Пазарите се характеризират като „циркуляция на елити“ като никой няма място на пазара или му е забранено да влиза още по рождение. Фразата „богатите стават по-богати, а бедните - по-бедни“ е в сила, но не за свободните пазари, а за меркантилизма и политическата класа, а именно, за системи, при които наличието на власт определя благосъстоянието. При пазарите, най-общо опитът е, че богатите се справят добре (но може да не останат богати), а бедните стават доста по-богати, като много преминават в средните и по-горните класи. Във всеки един момент, по дефиниция 20 % от населението ще бъдат в долната част на доходите и 20 % - в горната. Но от това не следва, че тези части ще измерват същия размер на доходите (тъй като доходите растат в разрастващите се икономики) или че категориите по доходи ще бъдат попълнени от същите хора. Категориите са по-скоро като стаи в хотел или места в автобус; те се заемат от някого, но не винаги от същите хора. Когато разпределението на доходите в пазарно-ориентирани общества е изучавано с времето, е разкрита ясно изразена доходна мобилност, като голям брой хора се движат нагоре и надолу по скалата на доходите. Това, което е най-важно, обаче, е, че проспериращите

пазарни икономики виждат всички доходи да се покачват, от най-ниските до най-високите.

17. Когато цените са либерализирани и са предмет на пазарни сили, те просто се покачват.

Факт е, че когато цените са оставени на пазарните сили, без правителствен контрол, те просто се движат нагоре, което означава, че хората могат да се позволят все по-малко и по-малко. Пазарното ценообразуване е другото име на високите цени.

Цените, които са под пазарното ниво, имат склонността да се покачват, поне в краткосрочен план, когато са освободени. Но има доста за разказване освен това. От друга страна, някои цени са поставени над пазарното ниво, така че когато биват освободени, те имат склонност да намалят. Освен това, когато гледаме паричните цени, които са под контрола на държавната власт, важно е да не се забравя, че парите, които сменят собствеността си на масата, обикновено не са единствената цена, плащана от онези, които успешно са закупили продукта. Ако стоките са придобити след чакане на опашка, времето отделено за чакането е част от това, което хората дават, за да придобият стоките. (За отбелязване е, обаче, че времето за чакане си е чиста загуба, тъй като това не е време, което някакси е прехвърлено на производителите, за да ги накара да произведат повече стоки и да посрещнат незадоволеното търсене.) Ако ръцете на корумпираните служители са отворени, има също и плащания под масата, които трябва да се прибавят към официалната сума. Сумата за легално плащане, нелегални подкупи и времето прекарано, чакайки на опашка, когато максималните цени са наложени от държавата, е често по-висока от цената, която ще удовлетвори хората посредством пазарни механизми. Още повече, парите, изразходени за подкупи и за чакане на опашка са прахосани, те са изразходени от купувачите, но не са получени от производителите, така че те не дават стимул на производителите да произвеждат повече и да облекчат недостига, причинен от ценовия контрол.

Докато цените могат да се покачат в краткосрочен период, когато са освободени, резултатът е да се увеличи производството и да се намали разточителното рационализиране и корупцията, като реалните цени - изразени по отношение на основна стока, време човешки труд - намаляват. Размерът на времето, което човек е трябвало да прекарва, трудейки се, за да спечели франзела хляб през 1800 г., е бил сериозна част от неговия или нейния работен ден; тъй като заплатите се качват нагоре и нагоре, и нагоре, и нагоре, размерът на работното време, необходимо, за да се купи франзела хляб е паднал до само няколко минути в по-заможните страни. Измерени в условията на труд, цените на всички останали стоки са намалели драстично, с едно изключение: трудът сам по себе си. Тъй като производителността на труда и заплатите се покачват, наемането на човешкия труд става по-скъп, поради което

заможните хора в бедните страни често имат слуги, докато дори и много заможните хора в богатите страни намират за много по-евтино да купуват машини, които да изперат дрехите им и да измият посудата. Резултатът от свободните пазари е падане на цената на всичко, измерена в труд и увеличаване на цената на труда, измерена във всичко друго.

18. Приватизацията и въвеждането на пазарните механизми в посткомунистическите общества бяха корумпирани, което показва, че и пазарите са корумпирани.

Приватизационните кампании са почти винаги измама. Те са просто игра, която дава най-добрите държавни активи на най-безскрупулните и корумпираните. Цялата игра на приватизация и пазарно ориентиране е мръсна и не представлява нищо друго освен кражба от хората.

Различни бивши социалистически страни, които са създали приватизационни кампании, са имали доста разнообразни резултати. Някои са генерирали много успешни пазарни поръчки. Други са се подхлъзнали назад към авторитаризма и са видели резултата на „приватизационните“ процеси като нови елити, печелещи контрол, както над държавни, така и над частни фирми, подобно на зараждащата се „Силовики“ система в Русия. Нечистоплътноста на мръсните ръце, които са спечелили от измамните приватизационни схеми, е била резултат на липсата на пазарни институции, а именно върховенството на закона, който е основа за пазара. Създаването на тези институции не е лесна задача и няма добре известна техника, която работи във всички случаи. Но провалът в някои случаи напълно да се осъзнаят институциите на правилата на закона не е причина да не се опита; дори в случая на Русия, пълните с недостатъци приватизационни схеми, които бяха създадени, бяха подобрене спрямо тиранията на една страна, която ги предшествахше и която се срути от собствената си несправедливост и неефективност.

Чиста „приватизация“ в отсъствието на функционираща правна система не е същото като създаването на пазар. Пазарите почиват на основите на закона; провалилите се приватизации не са провал на пазара, а неуспех на държавата да създаде правна основа за пазарите.

ПРЕКАЛЕНО ЕНТУСИАЗИРАНИ ЗАЩИТИ

19. Всички отношения между хората могат да бъдат сведени до пазарни отношения.

Всички действия се извършват, защото играчите максимизират полезността си. Дори помагането на други хора носи на човек полза, иначе не би го правил. Приятелството и любовта представляват размяна на услуги за взаимна изгода, не по-малко, отколкото размяната на картофи. Още повече, всички форми на човешки взаимоотношения могат да бъдат разбрани с термини на пазарите, включително

политиката, при която се разменят гласове за обещания за ползи и дори престъпленията, при които престъпници и жертви разменят по добре познатия пример, „парите или живота“.

Опитът за свеждане на всички действия до една и съща мотивация изопачава човешките преживявания. Родителите не мислят за собствени ползи, когато се отдават на своите деца или са готови да ги спасят, когато те са в опасност. Когато хората се молят за спасението или духовното просветление, тяхната мотивация не е съвсем същата, както когато те пазаруват дрехи. Това, което е общо е, че техните действия имат цел. Но това не означава, че всички действия имат една и съща цел. Нашите цели и мотивация могат да се променят; когато отиваме на пазара да си купим чук, когато влизаме в музей на изкуството, когато люлеем новородено бебе, ние осъзнаваме доста различни цели, от които не всички са добре обяснени с помощта на купуването и продаването на пазарите.

Вярно е, че интелектуалните идеи и инструменти могат да бъдат използвани за разбиране и осветляване на разнообразието от различни видове взаимодействия. Понятията на икономиката, например, които се използват за разбиране на размяната на пазарите, могат да се използват също и за разбиране на политическите науки и дори религията. Политическите решения може да имат изчислими разходи и ползи, точно както бизнес-решенията; политическите партии или мафиотските картели могат да бъдат сравнявани с фирмите на пазара. Но от това не следва, че двете ситуации на решение са морално или правно еквивалентни. Престъпник, който ви предлага избор между това да запазите парите си или да запазите живота си не е еквивалентен на предприемач, който ви предлага избор между това да запазите парите си или да ги използвате, за да купите стока. И това е така по простата причина, че престъпникът ви кара да избирате между две неща, и върху двете, от които имате морално и законно право, докато предприемачът ви предлага избор между две неща, върху едното, от които той има право, а върху другото - вие. И в двата случая вие правите избор и действате целево, но в първия случай престъпникът ви принуждава да изберете, докато във втория случай предприемачът ви предлага да направите избор; първият намалява вашите права, докато вторият предлага да ги увеличите, като ви предлага нещо, което нямате, но може би цените повече за нещо, което имате, но може би цените по-малко. Не всички човешки взаимоотношения могат да се сведат до същите условия, както пазарите; най-малкото, тези които включват принудителна „размяна“ са коренно различни, тъй като те представляват загуби от възможността и стойността, а не възможности да се спечели стойност.

20. Пазарите могат да разрешат всички проблеми, без да имат нужда от правителство.

Правителството е толкова некомпетентно, че не може да направи нищо, както трябва. Основният урок от пазара е, че би трябвало винаги да

отслабваме правителството, просто защото е противоположно на пазара. Колкото по-малко е правителството, толкова повече пазар има.

Онези, които осъзнават ползите от пазара, би трябвало да осъзнаят, че в по-голямата част от света, почти навсякъде, основният проблем е не само, че правителството прави твърде много, а също, че то прави твърде малко. Първата категория – неща, които правителството не трябва да прави включват: А) действия, които не бива да бъдат вършени от никого, като „етническо прочистване”, кражба на земя, създаване на специални правни привилегии за елитите и Б) неща, които може и би трябвало да се вършат чрез доброволно взаимодействие на фирмите и предприемачите на пазарите, като поддръжка на автомобилите, публикуване на вестници и управляване на ресторант. Правителството трябва да спре да прави всички тези неща. Но след като спрат да правят нещата, които не трябва да правят, правителствата трябва да започнат да правят някои от нещата, които всъщност ще увеличат справедливостта и ще създадат основата за доброволно взаимодействие за разрешаване на проблемите. Всъщност има връзка между двете: правителства, които харчат своите ресурси за управление на автомобилни заводи или публикуване на вестници или по-лошо – конфискуване на собствеността и създаване на правни привилегии за малцина – и двете подриват и намаляват способностите за осигуряване на истински ценни услуги, които правителствата могат да осигурят. Например, правителствата в победните страни рядко вършат добра работа като осигуряване на ясна правна титла, с други думи – защита от посегателство върху собствеността. Правните системи са често неефекасни, тромави и им липсва независимост - така нужни за улесняване на доброволните транзакции.

За да могат пазарите да осигуряват рамката за обществена координация, собствеността и договорите трябва да бъдат добре установени в закона. Правителства, които не успяват да осигурят тези обществени ползи пречат на появата на пазарите. Правителството може да служи на публичния интерес като упражнява власт за създаване на закони и справедливост, не като бъде слабо, а като бъде правно самостоятелно и в същото време, ограничено в своите правомощия. Слабото правителство не е като ограниченото правителство. Слабите неограничени правителства могат да бъдат изключително опасни, защото те правят неща, които не трябва да се правят, но нямат властта да приложат правилата на справедливостта и да донесат сигурност на живота, свободата, имуществото, които са необходими за свободата и пазарната размяна. Свободните пазари не са същите като пълната липса на правителство. Не всички анархии са привлекателни, в края на краищата. Свободните пазари са възможни, благодарение на ефикасно управлявани ограничени правителства, които ясно дефинират и прилагат правилата на справедливо ръководство.

Важно е също да се не се забравя, че има много проблеми, които трябва да бъдат разрешени чрез съзнателни действия; не е достатъчно да

се настоява, че неличните пазарни процеси ще разрешат всички проблеми. Всъщност, както обяснява нобеловият лауреат Роналд Коуз в своя важен труд за пазара и фирмите, фирмите обикновено разчитат на съзнателно планиране и координиране, за да постигнат общи цели, а не на постоянно прибегване до пазарна размяна, защото излизането на пазара е скъпо. Всеки уговорен договор е скъп за преговори, например, с тая цел дългосрочните договори се използват, за да намалят договорните разходи. Фирмите – малки острови на работата в екип и планирането, е възможно да успеят, защото те навигират в рамките на по-широк океан от спонтанен ред, чрез пазарна размяна. (Най-голямата грешка на социалистите е, че са опитали да управляват цялата икономика като една голяма фирма; ще бъде подобна грешка да не се осъзнае ограничената роля на съзнателното управление и работата в екип в рамките на по-широкия спонтанен ред на пазара.) Частните охранителни фирми често са по-добри от държавната полиция (и по-малко жестоки, ако не заради друго, то поне заради това, че цената на жестокостта не е толкова лесно прехвърляна на трета страна, освен от държавната полиция); доброволният арбитраж често работи по-добре от държавния съд. Но разбирането на това, значи да разберем централната роля на правилата при създаването на пазари, налагането на ефективни и справедливи правила, независимо дали са наложени от правителството или от пазара, е по-добре от това да бъдеш винаги против правителството.

В крайна сметка, не трябва да се забравя, че собствеността и пазарната размяна не могат да разрешат всички проблеми. Например, ако глобалното затопляне е наистина заплаха за живота на цялата планета или ако озоновият слой се разрушава по начини, които са вредни за живота, координираните правителствени решения може би са най-добри, или може би са единственият път да се избегне катастрофата. Естествено, това не означава, че пазарите няма да играят никаква роля; пазарите за правото на емисии на въглероден диоксид могат да помогнат, но тези пазари първо трябва да бъдат установени от координацията сред правителството. Това, което е важно да се запомни, обаче, е че решението, че даден инструмент е неадекватен и неподходящ за някои проблеми, не означава, че той е неадекватен и неподходящ за всички. Собствеността и пазарите решават много проблеми и трябва да се разчита на тях за това; ако те не разрешават някои проблем, това не е причина да се откажем от тях и за проблемите, за които предлагат ефикасно и справедливо решение.

Свободните пазари може да не разрешават всеки проблем, на който човечеството се натъква, но те могат и носят свобода и просперитет, и има защо това да бъде споменато.